

UOT 371

Leyla Fuad qızı Babayeva
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertant
Gəncə Dövlət Universiteti
<https://orcid.org/0000-0001-7477-1738>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6448076>

PEDAQOJİ TOLERANTLIQ MÜƏLLİMİN MÜHÜM PEŞƏ KEYFİYYƏTİ KİMİ

Лейла Фуад гызы Бабаева
диссертант по программе доктора философии
Гянджинский Государственный Университет

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ВАЖНОЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ КАЧЕСТВО УЧИТЕЛЯ

Leyla Fuad Babayeva
doctorial student in the program of doctor of philosophy
Ganja State University

PEDAGOGICAL TOLERANCE AS AN IMPORTANT PROFESSIONAL QUALITY OF A TEACHER

Xülasə. Respublikamızda tolerantlıq dövlət siyasətinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Ölkəmizdə dini, millətlərarası və s. tolerantlığın bərqərar olması və təbliği istiqamətində bir-birinin ardınca, özü də tez-tez beynəlxalq tədbirlər keçirilir. Pedaqoji tolerantlıq tələbə-tələbə, şagird-şagird, müəllim-tələbə, müəllim-şagird münasibətlərinin düzgün və səmərəli qurulmasında, şəxsiyyətlərarası münaqişələrin profilaktikasında, aradan qaldırılmasında, yaxud həll edilməsində mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Açar sözlər: *tolerantlıq, pedaqoji tolerantlıq, şagirdin tolerantlığı, müəllimin tolerantlığı, müəllim-şagird münasibətlərində tolerantlıq*

Резюме. Толерантность стала важной частью государственной политики в нашей республике. В нашей стране одно за другим часто проводятся международные мероприятия по формированию и пропаганде религиозной и межнациональной толерантности.

Существуют разные виды толерантности. Одним из них является педагогическая толерантность. Педагогическая толерантность имеет большое значение в правильном и эффективном налаживании отношений студент-студент, ученик-ученик, учитель-студент, учитель-ученик, предупреждении, устранении или разрешении межличностных конфликтов.

Ключевые слова: *толерантность, педагогическая толерантность, ученическая толерантность, педагогическая толерантность, толерантность в отношениях учитель-ученик*

Summary. Tolerance has become an important part of the state policy in our country. In our country, one after another, international events are often held to form and promote religious and interethnic tolerance.

There are different types of tolerance. One of them is pedagogical tolerance. Pedagogical tolerance is of great importance in the correct and effective establishment of student-student, student-student, teacher-student, teacher-student relationships, prevention, elimination or resolution of interpersonal conflicts.

Summary: *tolerance, pedagogical tolerance, student tolerance, pedagogical tolerance, tolerance in teacher-student relations*

Ailənin, cəmiyyətin səyləri ona doğru yönəldilir ki, vətənə layiqli oğul və qızlar yetişdirsinlər. Yeniyetmə və gənclər də həm ailələrinin, həm cəmiyyətin, həm də Vətənin taleyi üçün narahat olsunlar, ata-analarının, doğma yurdun şərafət və namusunu qorusunlar, Vətən darda olanda onun müdafiəsinə qalxsınlar.

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda təhsilin başlıca məqsədi belə müəyyənləşdirilmişdir: “1. Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, xalqının milli ənənələrinə və demokratiya prinsiplərinə, insan hüquqları və azadlıqlarına hörmət edən, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək; 2. Milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüsləri və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, nəzəri və praktik biliklərə yiyələnən, müasir təfəkkürlü və rəqabət qabiliyyətli mütəxəssis kadrlar hazırlamaq və s.” (1).

Bu mühüm keyfiyyətləri özündə birləşdirən şəxs kamilliyi, hərtərəfli inkişafı ilə diqqət mərkəzinə gəlir, təqdir olunur, bəyənilir, nüfuz və hörmət qazanır.

Şəxsiyyətin önəmli keyfiyyətlərindən biri də tolerantlıqdır. Həzrəti Məhəmməd əleyhissəlam (s.ə.s) hələ vaxtilə deyirdi: “Qüvvətli adam gülüşəndə qalib gələn deyil, qəzəblənən vaxtı qəzəbini boğa biləndir”.

Tolerantlıq latın sözü olub tərcümədə “*dözüm, dözmək, dözümlülük, tab gətirmək, səbirli, hövsələli, təmkinli olmaq, fikir verməmək, göz yummaq*” mənasında işlədilir. Tolerantlıq – dözümlülük, hövsələli, səbirlik, təmkinlilik, tolerant – dözümlü. səbirli, hövsələli, səbirli olan deməkdir. Lakin baxır nə zaman və harada, hansı şəraitdə? Söhbət şəxsiyyətlərarası qarşılıqlı münasibətlərdə tolerantlıq, səbir, hövsələ nümayiş etdirməkdən, mühasibinin şəxsiyyətinə, rəyinə, mövqeyinə, milliyyətinə, cinsinə, dininə, düşüncə tərzinə münasibətdə təmkinlilik göstərməkdən, tolerant, dözümlü, səbirli, hövsələli olmaqdan, özünü saxlamaqdan gedir. Əks təqdirdə intolerantlıq – hövsələsizlik, səbirsizlik, hövsələsizlik, təmkinsizlik baş qaldırır.

Tolerantlıq – müsbət, intolerantlıq – mənfi keyfiyyətdir. Yenə də baxır hansı şəraitdə, nə zaman və kimə münasibətdə. Əgər insan fiziki

təzyiqlə, zorakılıqla, təhqirlə üzləşirsə, düşmənlə rastlaşsın, tolerantlıq deyil, intolerantlıq nümayiş etdirmək lazım gəlir. Bu zaman artıq tolerantlıq deyil, intolerantlıq müsbət keyfiyyət kimi özünü göstərir. Erməni-faşist işğalçıları ilə mübarizədə biz məhz intolerant olduq, sonsuz nifrətə bələnb düşməne ağır zərbələr vurduq, əzəli torpaqlarımızdan onları qovduq, erməni ordusunu darmadağın etdik.

Respublikamızda tolerantlıq dövlət siyasətinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Ölkəmizdə dini, millətlərarası və s. tolerantlığın bərqərar olması və təbliği istiqamətində bir-birinin ardınca, özü də tez-tez beynəlxalq tədbirlər keçirilir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tolerantlığa yüksək dəyər verirdi. Aşağıdakı fikirlər Ulu öndərə məxsusdur: “Başqasının fikrinə hörmət etmək, ondan faydalı bir şey götürmək qabiliyyəti hər bir adama lazımdır. ... Heç vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacağıq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracağıq!”

Ölkəmizdə tolerantlığın möhkəmləndirilməsi istiqamətində Ulu öndər Heydər Əliyevin başladığı siyasəti Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev müvəffəqiyyətlə davam etdirməkdədir. Cənab İlham Əliyevin sözləridir: “Azərbaycan qədim dini və milli tolerantlıq ənənələrinə malikdir. İndi mədəni müxtəliflik, çoxmədəniyyətlik məsələləri geniş müzakirə olunur. Və əgər bu gün kimsə çox mədəniyyətliliyə qarşı çıxarsa, bu halda soruşmaq lazımdır ki, o, bunun əvəzində nə təklif edir? Özünü təcrid etməni mi?” Və ya: “Müxtəlif millətlərin və dinlərin nümayəndələri həmişə Azərbaycanda bir ailə kimi yaşayıb və dövlətin bərabər müdafiəsindən istifadə ediblər. Biz istəyirik ki, bizim təcrübəmiz öyrənilsin və başqa ölkələrdə maraq doğursun, çünki bu, nadir təcrübədir”.

Tolerantlıqla bağlı Azərbaycan Respublikasının birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın fikirləri də diqqətəlayiqdir. Oxuyuruq: “Əsrlər boyu ölkəmizdə müxtəlif dillərdə danışan və müxtəlif dinləri təmsil edən insanlar qarşılıqlı hörmət və sülh şəraitində yaşayıb. Bu gün də dini dözümlülük, açıqlıq, tolerantlıq Azərbaycan xalqının ən gözəl xüsusiyyətlərindən biridir”.

Tolerantlıq, başqa sözlə, dözümlülük əlaqədar bu və ya digər xalq müxtəlif düşüncə

tərzinə malikdir. Belə ki, ingilislər tolerantlığı milli xarakterin üzvi hissəsi kimi nəzərdən keçirdikləri halda, amerikalılar ona öz Əsas Qanunlarının – konstitusiyalarının ayrılmaz hissəsi kimi yanaşırlar.

Tolerantlığın bir sıra növləri vardır. Həmin növlərə aiddir: dövlətlərarası tolerantlıq, siyasi tolerantlıq, beynəlxalq münasibətlərdə tolerantlıq, dini tolerantlıq, irqi tolerantlıq, millətlərarası münasibətlərdə tolerantlıq, şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə tolerantlıq, oğlanlar və qızlar arasındakı münasibətlərdə tolerantlıq, gender tolerantlığı, ailə münasibətlərində tolerantlıq, yoldaşlıq və dostluq münasibətlərində tolerantlıq, sevdiyi oğlana (qıza) münasibətdə tolerantlıq, tələbə (sinif) yoldaşlarına münasibətdə tolerantlıq, rəhbər işçi və tabe işçi arasındakı münasibətlərdə tolerantlıq və nəhayət, pedaqoji tolerantlıq.

Bəzi mənbələrdə “təhsil tolerantlığı” ifadəsinə də rast gəlirik. “Pedaqoji tolerantlıq” və “təhsil tolerantlığı” anlayışları arasında yaxınlıq olsa da, fərqli cəhətlər də özünü göstərir. Belə ki, “təhsil tolerantlığı” dedikdə, yüksək təhsilli insanların nisbətən az təhsilli insanların fikir və mülahizələrinə və davranışına dözümlü münasibət anlaşılırsa; pedaqoji tolerantlıq dedikdə, müəllim-şagird (tələbə), müəllim-valideyn, müəllim-müəllim, müəllim-məktəb rəhbərləri arasındakı münasibətlərdəki tolerantlıqdan söz açılır.

Pedaqoji tolerantlıq tələbə-tələbə, şagird-şagird, müəllim-tələbə, müəllim-şagird münasibətlərinin düzgün və səmərəli qurulmasında, şəxsiyyətlərarası münasibətlərin profilaktikasında və aradan qaldırılmasında, yaxud həll edilməsində böyük əhəmiyyət daşıyır.

Pedaqoji tolerantlıq başqa tələbələrin fərqli düşüncə, davranış və rəftarlarını anlamaq və onlara hörmət etmək qabiliyyəti kimi özünü göstərir. Bir sıra hallarda pedaqoji tolerantlığa hər hansı şagirdə, müəllimə müsbət yanaşma kimi də baxırlar. Bu, o deməkdir ki, müəllim şagirdi necə varsa eləcə də qəbul etməlidir.

Pedaqoji tolerantlıq zamanı müsbət yanaşma tələbənin (şagirdin) öz yoldaşlarına və ya yoldaşlarının ona, eləcə də müəllimin tələbələrə, tələbələrin də müəllimə necə varsa (mövcud olduğu kimi) və hörmətlə yanaşmasını tələbata çevirir.

Bunlar tələbələrin bir-birləri ilə, yaxud da müəllimlə münasibətlərinə, yaxud tələbələrin bu və ya digər sahədəki səhvlərinə və çatışmayan

cəhətlərinə fikir verilməsini deyil, yaxşı keyfiyyətlərinə və hərəkətlərinə, bacarıq və qabiliyyətlərinə diqqət yetirilməsini nəzərdə tutur.

Pedaqoji tolerantlığın formalaşdırılmasında yanaşma tərzləri mühüm rola malikdir. Şəxsiyyətlərarası münasibətlərin düzgün qurulması tələbədə özünə inamı, müstəqilliyi, təşəbbüskarlığı və öz-fəaliyyəti xeyli dərəcədə artırır. Mənfi yanaşma isə, təbii ki, mənfi reaksiya doğurur. Bu zaman münasibətlərdə məcburetə, təzyiq və mənfi qiymətləndirmə üstün mövqə qazanır. Nəticədə tələbələr təşəbbüskarlıqdan, idrak müstəqilliyindən və yaradıcı fəallıqdan məhrum olurlar.

Hər hansı bir ixtilafı vəziyyət yaranırsa-yaransın, müəllimdən pedaqoji tolerantlıq və hövsələ tələb edir. Tələbə onu özündən çıxara, artıq hərəkətə yol verə bilər. Müəllim özünü ələ almalı, yersiz özündən çıxmamalı, səsinə qaldırmamalı, nitqində artıq sözlər işlətməməlidir. Məktəb təcrübəsində bəzi müəllimlərin tələbələri (şagirdləri) təhqir etdiyi, onlara əl qaldırdığı, söyüş söydüyü hallar olur. Təbii ki, bu, yolverilməzdir.

Hər bir müəllim, istər ümumtəhsil, orta ixtisas, istərsə də ali məktəb müəllimi olsun Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Kollegiyasının 2014-cü il 6 noyabr tarixli, 1/2 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Müəllimlərin etik davranış qaydaları” ilə tanış olmalı, tələbələrlə (şagirdlərlə) qarşılıqlı münasibətlərində tolerantlıq nümayiş etdirməlidirlər. Bu “...Qaydalar”da nəzərdə tutulur ki, müəllim pedaqoji etika və əxlaq normalarına riayət etməli, müəllim nüfuzunu yüksək tutmalı, ziyalılıq nümunəsi göstərməli” (3.8.-ci bənd); təhsilalanların şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşmalı, əsassız mühakimələrə yol verməməli, obyektivlik və qərəzsizlik nümayiş etdirməli (3.10.-ci bənd); təhsilalanlarla münasibətdə qarşılıqlı hörmətə əsaslanan ünsiyyət tərzini seçməli (4.1.1.-ci bənd); **təmkinli** davranmalı və hər bir vəziyyətdə özünü ələ almağı bacarmalıdır (4.1.3.-ci bənd).

Eyni zamanda müəllim “təhsilalanlara qarşı xeyirxah və ədalətli olmalı, onlara qarşı haqsızlığa yol verdikdə səhvini etiraf etməyi bacarmalı, onun nəticələrini aradan qaldırmağa çalışmalıdır (4.1.7.-ci bənd); hər zaman nitqinə fikir verməli, nitqində kobud və təhqiredici sözlər işlətməməlidir (4.1.8.-ci bənd); təhsilalanlara qarşı fiziki zor işlətməməli, onların şərəf və lə-

yaqətini alçaldan hərəkətlərə (və ya hərəkətsizliyə) yol verməməlidir (4.1.9.-ci bənd).

Yuxarıda sadalananlar müəllim-tələbə (müəllim-şagird) əməkdaşlığına, müəllim-tələbə (müəllim-şagird) münasibətlərinin səmərəli qurulmasına imkan verərdi.

Problemnin aktuallığı. Məqalədə pedaqoji tolerantlıqdan danışılır və bu sahədə müəllimin etik

davranış qaydaları üzərində dayanılır ki, bu məsələ aktual olmaya bilməz.

Problemnin yeniliyi. Məqalədə pedaqoji tolerantlıq tolerantlığın mühüm növü kimi nəzərdən keçirilir.

Problemnin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar, o cümlədən doktorant və dissertantlar, magistrantlar və magistrələr üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. -Bakı: Qanun, -2009. 2.
2. “Müəllimlərin etik davranış qaydaları”. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Kollegiyasının 2014-cü il 6 noyabr tarixli, 1/2 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir

E-mail: l.babayeva16@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.fəls.dok. İ.B. Əmirəliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 23.02.2022